

STEREOMETRIA

EUKLIDOVSKÝ PRIESTOR $E_3 = (\beta, \mathbf{V}, +)$

β	body	A, B, C
$\mathbf{V}$	vektory	$\mathbf{a}, \mathbf{b}, \mathbf{c}$
$+$	sčítavanie	$\beta + \mathbf{V}$

- $\square \forall A \in \beta, \forall \mathbf{a} \in \mathbf{V}: A + \mathbf{a} \in \beta$
- $\square \forall A \in \beta, \forall \mathbf{a}, \mathbf{b} \in \mathbf{V}: (A + \mathbf{a}) + \mathbf{b} = A + (\mathbf{a} + \mathbf{b})$
- $\square \forall A \in \beta, \forall \mathbf{a} \in \mathbf{V}: A + \mathbf{a} = A \Leftrightarrow \mathbf{a} = \mathbf{0}$
- $\square \forall A, B \in \beta, \exists! \mathbf{a} \in \mathbf{V}: A + \mathbf{a} = B$

David **HILBERT** (1862-1943) nemecký matematik

AXIOMATICKÁ VÝSTAVBA EUKLIDOVSKÉHO PRIESTORU

Základné geometrické objekty:

β : bod	$A, B, C \dots 1, 2, \dots$
$\wp$: priamka	$a, b, c, \dots p, q, \dots$
$\mathcal{R}$: rovina	$\alpha, \beta, \gamma, \dots \pi, \rho, \dots$

Základné relácie:

* incidencia * usporiadanie * zhodnosť * spojitost' * rovnobežnosť

HILBERTOVA AXIOMATICKÁ SÚSTAVA

I. AXIOMY INCIDENCIE ($I_1 - I_8$)

incidovať $\approx$ ležať na $\approx$ prechádzať $\approx$ obsahovať

Def. 1 **Kolineárne body:** množina bodov incidentná s nejakou priamkou

Komplanárne body: množina bodov incidentná s nejakou rovinou

I_1 Ku každým dvom rôznym bodom existuje práve jedna priamka s nimi incidentná

I_2 Na každej priamke existujú aspoň dva rôzne body.

I_3 Existujú body, ktoré neležia všetky na tej istej priamke.

I_4 Ku každým trom nekolineárnym bodom existuje práve jedna rovina s nimi incidentná.

I_5 V každej rovine ležia aspoň tri nekolineárne body.

I_6 Ak dva rôzne body priamky ležia v rovine, tak každý bod priamky leží v tejto rovine.

I_7 Ak majú dve roviny spoločný bod, tak majú spoločnú priamku.

I_8 Existujú body, ktoré všetky neležia v tej istej rovine.

PLANIMETRICKÝ AXIOMATICKÝ SYSTÉM

- II. AXIOMY USPORIADANIA ($U_1 - U_4$)
- III. AXIOMY ZHODNOSTI ($Z_1 - Z_6$)
- IV. AXIOMY SPOJITOSTI ($S_1 - S_2$)
- V. AXIOMA ROVNOBEŽNOSTI (R_1)

R_1 Bodom neležiacim na danej priamke prechádza práve jedna priamka rovnobežná s danou priamkou.

Def.2

Rovnoběžné priamky [=rovnobežky] - priamky jednej roviny, ktoré nemajú spoločný bod
Rôznobežné priamky [=rôznobežky] – dve priamky, ktoré majú práve jeden spoločný bod
Mimobežné priamky [=mimobežky] – dve priamky, ktoré neležia v jednej rovine

Def.3

Priamka je rôznobežná s rovinou – ak priamka má s rovinou práve jeden spoločný bod
Rôznobežné roviny – dve roviny, ktoré majú spoločnú práve jednu priamku
Priesečník – spoločný bod priamky a roviny
Priesečnica – spoločná priamka rovín

Def.4

Trs priamok – množina všetkých priamok prechádzajúcich jedným bodom
Zväzok rovín - množina všetkých rovín prechádzajúcich jednou priamkou

Tvr.1

Rovina je určená :

- a) priamkou a bodom, ktorý na nej neleží
- b) dvomi (rôznymi) rovnobežkami
- c) dvomi rôznobežkami

Def.5

Dve priamky sú rovnobežné práve vtedy, keď sú alebo totožné alebo ležia v jednej rovine a nemajú spoločný bod

Priamka je rovnobežná s rovinou práve vtedy, keď alebo v rovine leží alebo nemajú spoločný bod

Dve roviny sú rovnobežné práve vtedy, keď sú alebo totožné alebo nemajú spoločný bod

Tvr.2

Úplná klasifikácia vzájomnej polohy základných geometrických útvarov

- Dve priamky sú alebo **rovnobežné** alebo **rôznobežné** alebo **mimobežné**
- Priamka je s rovinou alebo **rovnobežná** alebo **rôznobežná**
- Dve roviny sú alebo **rovnobežné** alebo **rôznobežné**

Základné vety o rovnobežných geometrických útvaroch

Veta 1 K1. Kritérium rovnobežnosti priamky a roviny.

Priamka je rovnobežná s rovinou práve vtedy, keď je rovnobežná s priamkou roviny

A1. Algoritmus konštrukcie: priamka prechádzajúca daným bodom a rovnobežná s danou rovinou.

Dané: M - bod, α - rovina, $M \notin \alpha$

- A1: 1. $m \subset \alpha$, m – ľubovoľná priamka
2. $a: M \in a, a \parallel m$

Veta 2 Ak sú dve roviny navzájom rovnobežné, tak každá priamka jednej z nich je rovnobežná s druhou rovinou.

Veta 3 Ak priamky a, b sú rovnobežky a priamka b je rovnobežná s rovinou α , tak je aj priamka a rovnobežná s rovinou α .

Veta 4 Ak priamky a, b sú rovnobežky aj priamky b, c sú rovnobežky, tak sú aj priamky a, c rovnobežky.

Veta 5 Ak priamka a je rovnobežná s rovinou α , ktorá je rovnobežná s rovinou β , tak je priamka a rovnobežná s rovinou β .

Veta 6 K2. Kritérium rovnobežnosti dvoch rovín

Dve roviny sú rovnobežné práve vtedy, keď jedna z rovín obsahuje dve rôznobežky, ktoré sú rovnobežné s druhou rovinou.

Veta 7 Ak roviny α, β sú rovnobežné aj roviny β, γ sú rovnobežné, tak je aj rovina α rovnobežná s rovinou γ .

Veta 8 Existuje práve jedna rovina prechádzajúca daným bodom a rovnobežná s danou rovinou.

A2. Algoritmus konštrukcie : rovina prechádzajúca daným bodom a rovnobežná s danou rovinou

Dané: M - bod, α - rovina, $M \notin \alpha$

- A2: 1. $a, b: a \cup b \subset \alpha, a \cap b = \{R\}$
2. $a': M \in a', a' \parallel a$
 $b': M \in b', b' \parallel b$

Def.6

Osnova priamok- množina všetkých navzájom rovnobežných priamok

Osnova rovín - množina všetkých navzájom rovnobežných rovín

Priestorová vrstva – množina bodov medzi dvomi rovinami osnovy

Úlohy o vzájomnej polohe základných geometrických útvarov

VOLNÉ ROVNOBEŽNÉ PREMIETANIE

- Základná invariantná vlastnosť – ROVNOBEŽNOSŤ
- Základný invariant – DELIACI POMER

Úloha : Určte vzájomnú polohu priamky a roviny

Dané: a - priamka , α - rovina

A3. Algoritmus konštrukcie : priesečník priamky s rovinou

Dané: a - priamka , α - rovina

- A3:** 1. $\beta : a \subset \beta$, vhodná rovina
2. $m = \alpha \cap \beta$
3. $\{R\} = a \cap m = a \cap \alpha$

Priečka priamky – každá priamka, ktorá danú priamku pretína (je s ňou rôznobežná)

Úloha : Zostrojíte priechku mimobežných priamok, ktorá prechádza daným bodom

Dané: a, b - mimobežky , M - bod ($M \notin a, M \notin b$)

A4. Algoritmus konštrukcie : priechka mimobežiek incidujúca daným bodom

Dané: a, b - mimobežky , M - bod ($M \notin a, M \notin b$)

- A4:** 1. $\alpha = aM, \beta = bM$
2. $\alpha \cap \beta = p$
3. $p \times a \wedge p \times b \Rightarrow p$ – priechka

Úloha : Zostrojíte priechku mimobežných priamok rovnobežnú s danou priamkou s

Dané: a, b - mimobežky , s - priamka (nie je rovnobežná ani s a ani s b)

A5. Algoritmus konštrukcie : priechka mimobežiek rovnobežná s danou priamkou

Dané: a, b - mimobežky , s - priamka (nie je rovnobežná ani s a ani s b)

- A5:** 1. $\alpha = as', s' \parallel s, \beta = bs'', s'' \parallel s$
2. $\alpha \cap \beta = p$
3. p existuje $\Rightarrow p$ – priechka

Uhly základných geometrických útvarov. Kolmost'. Metrické vzťahy.

Veta 9

Nech a, b sú dve nie rovnobežné priamky; V', V'' dva rôzne body a $a', b'; a'', b''$ dvojice priamok, pre ktoré $V' \in a' \cap b', V'' \in a'' \cap b''$,
 $a' \parallel a'', b' \parallel b''$.

Potom platí : $\angle a' b' \cong \angle a'' b''$

Def. 7

Uhol priamok a, b - uhol ľubovoľných nedisjunktných priamok

a', b' , pre ktoré platí $a' \parallel a, b' \parallel b$.

Kolmé priamky - dve priamky, ktorých uhol je pravý

Priamka kolmá na rovinu [= kolmica na rovinu] - priamka kolmá na všetky priamky roviny

Veta 10 K3. Kritérium kolmosti priamky a roviny.

Priamka je kolmá na rovinu práve vtedy, keď je kolmá na dve rôznobežky tejto roviny

Veta 11

Existuje jediná priamka prechádzajúca daným bodom a kolmá na danú rovinu.

Veta 12

Existuje jediná rovina prechádzajúca daným bodom a kolmá na danú priamku

Def. 8

Päta kolmice z bodu na rovinu - priesečník kolmice a roviny

Vzdialenosť bodu od roviny - dĺžka úsečky MP , kde bod P je päta kolmice z bodu M na rovinu

Vzdialenosť rovnobežných rovín - vzdialenosť ľubovoľného bodu jednej z rovín od druhej roviny

Veta 13

Priamkou, ktorá nie je kolmá na danú rovinu, prechádza práve jedna rovina kolmá na danú rovinu.

Def. 10

Kolmo premietacia rovina priamky - rovina incidujúca priamkou a kolmá na danú rovinu

Kolmý priemet priamky do roviny - priesečnica kolmo premietacej roviny priamky a danej roviny

Def. 11

Uhol priamky s rovinou je pravý, ak je priamka kolmá na rovinu

Uhol priamky s rovinou - uhol priamky a jej kolmého priemetu do roviny

Def. 12

Uhol dvoch rovnobežných rovín - nulový uhol

Uhol rôznobežných rovín α, β - uhol priamok a, b ($a \subset \alpha, b \subset \beta$,

$a \perp \alpha \cap \beta, b \perp \alpha \cap \beta$)

Roviny sú kolmé, ak je ich uhol pravý

Dôsledok

Uhol priamky s rovinou je zhodný s doplnkovým uhlom k uhlu priamky s kolmicou na rovinu

Dôsledok

Uhol dvoch rovín je zhodný s uhlom kolmíc na tieto roviny

Veta 14 **K4. Kritérium kolmosti dvoch rovín**

Dve roviny sú kolmé práve vtedy, ak jedna z nich obsahuje priamku kolmú na druhú rovinu.

Veta .15 (Veta o priemete pravého uhla)

Kolmým priemetom dvoch kolmých priamok do roviny sú kolmé priamky, ak aspoň jedna z priamok je rovnobežná s rovinou a druhá nie je na rovinu kolmá.

Def. 13

Os mimobežiek - priečka kolmá na obe mimobežky

A6. Algoritmus konštrukcie : **os mimobežiek**

Dané: a, b - mimobežky

A6: 1. $\rho \perp a, \sigma \perp b$

2. $\rho \cap \sigma = k$

3. k existuje a $k \perp a \wedge k \perp b \Rightarrow k - os$

ZÁKLADNÉ GEOMETRICKÉ TELESÁ

Hranolová plocha Hranolový priestor Hranol

Nech P_n je ľubovoľný n -uholník v rovine α a l je priamka rôznobežná s rovinou α .

Hranolová plocha - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú n -uholník P_n a patria do osnovy priamky l

Hranolový priestor - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú n -uholník P_n a jeho vnútro a patria do osnovy priamky l

Súvisiace pojmy

- **určujúci n -uholník plochy** - n -uholník P_n
- **osnovová priamka** – priamka l a každá rovnobežka s priamkou l
- **osnovová rovina** – rovina rovnobežná s priamkou l
- **tvoriace priamky plochy** – osnovové priamky patriace ploche
- **hrana plochy** – tvoriaca priamka prechádzajúca vrcholom určujúceho n -uholníka
- **stena plochy** – množina bodov tvoriacich priamok, ktoré pretínajú jednu stranu určujúceho n -uholníka
- **styčná rovina plochy** – osnovová rovina obsahujúca práve jednu hranu alebo stenu plochy

Hranol – prienik hranolového priestoru H a priestorovej vrstvy určenej dvojicou rovnobežných rovín $\alpha, \alpha' \neq \alpha$, ktoré nie sú osnovovými rovinami plochy

Súvisiace pojmy

- **podstavy hranola** - n -uholníky $H \cap \alpha, H \cap \alpha'$ (zhodné)
- **vrcholy hranola** – vrcholy podstáv
- **bočné hrany** – časti hrán príslušnej hranolovej plochy patriace hranolu
- **podstavové hrany** – strany podstáv
- **bočné steny** – časti stien príslušnej hranolovej plochy patriace hranolu (rovnobežníky)
- **steny hranola** - podstavy a bočné steny

Kolmý hranol - bočné steny sú kolmé na rovinu podstavy

Šikmý hranol – hranol, ktorý nie je kolmý

Pravidelný n - boký hranol – kolmý hranol, určujúci n -uholník je pravidelný n -uholník

Nepřavidelný n - boký hranol – určujúci n -uholník je nepravidelný n -uholník

Ravnobežnosten – hranol, ktorého podstava je rovnobežník

Kváder – kolmý hranol, ktorého podstava je obdĺžnik

Kocka - pravidelný hranol, ktorého každá stena je štvorec

Súvisiace pojmy:

- **výška hranola** – vzdialenosť rovín podstáv
- **os hranola** - v pravidelnom hranole spojnice stredov podstáv

Ihlanová plocha Ihlanový priestor Ihlan

Nech P_n je ľubovoľný n -uholník v rovine α a V je bod neležiaci v rovine α .

Úplná ihlanová plocha - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú n -uholník P_n a prechádzajú bodom V

Úplný ihlanový priestor - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú n -uholník P_n a jeho vnútro a prechádzajú bodom V

Jednoduchá ihlanová plocha - množina bodov všetkých polpriamok so začiatkom v bode V , ktoré pretínajú n -uholník P_n

Jednoduchý ihlanový priestor - množina bodov všetkých polpriamok so začiatkom v bode V , ktoré pretínajú n -uholník P_n a jeho vnútro

Súvisiace pojmy

- **určujúci n -uholník plochy** - n -uholník P_n
- **vrchol** – bod V
- **vrcholová priamka** – priamka incidujúca bodom V
- **vrcholová rovina** – rovina incidujúca bodom V
- **tvoriace priamky plochy** – vrcholové priamky patriace ploche
- **hrana plochy** – tvoriaca priamka prechádzajúca vrcholom určujúceho n -uholníka
- **stena plochy** – množina bodov tvoriacich priamok, ktoré pretínajú jednu stranu určujúceho n -uholníka
- **stýčná rovina plochy** – vrcholová rovina obsahujúca práve jednu hranu alebo stenu plochy

Ihlan – prienik jednoduchého ihlanového priestoru I a polpriestoru αV s hraničnou rovinou α pretínajúcou všetky tvoriace polpriamky príslušnej ihlanovej plochy a neprechádzajúcou vrcholom V plochy

Súvisiace pojmy

- **podstava ihlana** - n -uholník $I \cap \alpha$
- **vrcholy ihlana** – vrchol V a vrcholy podstavy
- **bočné hrany ihlana** – časti hrán príslušnej ihlanovej plochy patriace ihlanu
- **podstavové hrany** – strany podstavy
- **bočné steny** – časti stien príslušnej ihlanovej plochy patriace ihlanu
- **steny ihlana** - podstava a bočné steny
- **výška ihlana** - vzdialenosť vrchola V od roviny podstavy

Kolmý ihlan - spojnice stredy podstavy a vrchola V je kolmá na rovinu podstavy

Šikmý ihlan – ihlan, ktorý nie je kolmý

Pravidelný n - boký ihlan – kolmý ihlan, určujúci n -uholník je pravidelný n -uholník

Nepravidelný n - boký ihlan – určujúci n -uholník je nepravidelný n -uholník

Štvorsten – všetky steny sú trojuholníky

Pravidelný štvorsten – všetky steny sú rovnostranné trojuholníky

Kružnicová valcová plocha   Kruhový valcový priestor   Kruhový valec

Nech k je ľubovoľná kružnica [kruh] v rovine α a l je priamka rôznobežná s rovinou α .

Kružnicová valcová plocha - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú kružnicu k a patria do osnovy priamky l

Kruhový valcový priestor - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú kruh k a patria do osnovy priamky l

Súvisiace pojmy

- **určujúca kružnica [kruh]** – kružnica [kruh] k
- **osnovová priamka** – priamka l a každá rovnobežka s priamkou l
- **osnovová rovina** – rovina rovnobežná s priamkou l
- **tvoriace priamky plochy** – osnovové priamky patriace ploche
- **dotyková rovina** – osnovová rovina, ktorá má s plochou spoločnú práve jednu tvoriacu priamku

Kruhový valec - Valec – prienik kruhového valcového priestoru V a priestorovej vrstvy určenej nie osnovými rovinami $\alpha, \alpha' \neq \alpha$, ktorých prienik s kruhovým valcovým priestorom sú kruhy

Súvisiace pojmy

- **podstavy valca** - kruhy $V \cap \alpha, V \cap \alpha'$ (zhodné)
- **výška valca** – vzdialenosť rovín podstáv
- **strana valca** – úsečka hranice, ktorej krajné body sú na rôznych podstavách
- **stred podstavy** – stred kruhu

Kolmý [rotačný] valec - spojnice stredov podstáv je kolmá na rovinu podstavy

Šikmý valec – valec, ktorý nie je kolmý

Rovnostranný valec - výška kolmého valca je zhodná s priemerom podstavy

Kružnicová kuželová plocha   Kruhový kuželový priestor   Kruhový kužel'

Nech k je ľubovoľná kružnica [kruh] v rovine α a V je bod neležiaci v rovine α .

Úplná kružnicová kuželová plocha - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú kružnicu k a prechádzajú bodom V

Úplný kruhový kuželový priestor - množina bodov všetkých priamok, ktoré pretínajú kruh k a prechádzajú bodom V

Jednoduchá kružnicová kuželová plocha - množina bodov všetkých polpriamok so začiatkom v bode V , ktoré pretínajú kružnicu k

Jednoduchý kruhový kuželový priestor - množina bodov všetkých polpriamok so začiatkom v bode V , ktoré pretínajú kruh k

Súvisiace pojmy

- **určujúca kružnica [kruh]** – kružnica [kruh] k
- **vrchol** – bod V
- **vrcholová priamka** – priamka incidujúca bodom V
- **vrcholová rovina** – rovina incidujúca bodom V
- **tvoriace priamky plochy** – vrcholové priamky patriace ploche
- **dotyková rovina plochy** – vrcholová rovina obsahujúca práve jednu tvoriacu priamku plochy

Kruhový kužel' - Kužel' – prienik jednoduchého kužel'ového priestoru K a polpriestoru αV s hraničnou rovinou α , ktorá pretína príslušný priestor v kruhu

Súvisiace pojmy

- **podstava kužel'a** – kruh $K \cap \alpha$
- **výška kužel'a** - vzdialenosť vrcholu V od roviny podstavy
- **stred podstavy** – stred kruhu
- **hrana kužel'a** – hranica podstavy kužel'a
- **strana kužel'a** – úsečka VM , M – bod hrany kužel'a

Kolmý [rotačný] kužel' – spojnica stredu podstavy a vrcholu V je kolmá na rovinu podstavy

Šikmý kužel' - kužel', ktorý nie je rotačný

Rovnostranný kužel' – kolmý kužel', ktorého dĺžka strany je zhodná s priemerom podstavy

Gul'ová plocha ***Gul'a***

Nech S je bod priestoru a r je kladné číslo

Gul'ová plocha – množina bodov priestoru, ktorých vzdialenosť v od bodu S je zhodná s číslom r

Gul'a – množina bodov priestoru, ktorých vzdialenosť v od bodu S spĺňa nerovnosť $0 \leq v \leq r$

Súvisiace pojmy

- **stred** – bod S
- **polomer**- číslo r , dĺžka úsečky SA , A bod gul'ovej plochy
- **priemer** – číslo $d = 2r$
- **hlavná kružnica**- kružnica na gul'ovej ploche, s polomerom zhodným s polomerom gul'ovej plochy
- **vedľajšie kružnice** – ostatné kružnice na gul'ovej ploche
- **dotyková rovina** – rovina, ktorá má s gul'ovou plochou spoločný práve jeden bod
- **dotykový bod** – spoločný bod gul'ovej plochy a dotykovej roviny